

Uloga umjetničkog djela u razvoju vizualno-likovnog mišljenja djece rane i predškolske dobi

Todorović, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:609900>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Sara Todorović

**Uloga umjetničkog djela u razvoju vizualno-likovnog mišljenja djece
rane i predškolske dobi**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

**Uloga umjetničkog djela u razvoju vizualno-likovnog mišljenja djece rane i predškolske
dobi**

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Likovna kultura

Mentor: doc. dr. sc. Zlata Tomljenović

Student: Sara Todorović

Matični broj: 0081156997

U Rijeci, rujan, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog/završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jana T." with a period at the end. The signature is written in a cursive, flowing style.

SAŽETAK

Upoznavanje djece s umjetničkim djelima oduvijek je bilo važan cilj odgoja i obrazovanja na likovnom području. Kroz umjetnost se kod djeteta može razvijati kognitivni, emocionalni, voljni i tjelesni potencijal. Ovaj završni rad analizira ulogu umjetničkog djela u razvoju vizualno-likovnog mišljenja djece rane i predškolske dobi oslanjajući se na dosadašnja istraživanja. Pregledom dosadašnjih istraživanja utvrđeno je da umjetničko djelo ima važan utjecaj na razvijanje vještina promatranja, promišljanja i izražavanja. U radu se naglašava uloga odgojitelja u približavanju likovne umjetnosti djeci, ključne kompetencije odgojitelja i temeljni zahtjevi u komunikaciji između djeteta i likovno-umjetničkog djela. Prikazuje se i koji su to pravi načini odabira likovno-umjetničkih djela i usmjeravanja razgovora o likovno-umjetničkom djelu u likovnim aktivnostima te načini uporabe likovnih djela kao poticaja za likovno izražavanje djece.

Ključne riječi: umjetničko djelo, vizualno-likovno mišljenje, dijete, odgojitelj

SUMMARY:

Acquainting children with a work of art has always been an important goal of education. Through art, a child's cognitive, emotional, physical and will potential can be developed. This overview paper shows the role of artwork in the development of visual-art thinking of children of early and preschool age based on previous published works and research on the development and direction of artwork in the context of early and preschool education. The review of previous research has established that a work of art has an important influence on the development of skills of observation, reflection and expression. The paper emphasizes the role of educators in bringing art closer to children, the key competencies of educators and the basic requirements in communication between a child and a work of art.

Key words: work of art, visual-art thinking, child, educator

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZNAČAJ UMJETNOSTI U KONTEKSTU CJELOVITOG RAZVOJA DJECE	2
2.1. Važnost umjetnosti u svakodnevnom životu čovjeka	2
2.2. Umjetnost u integriranom predškolskom kurikulumu	4
3. LIKOVNO-UMJETNIČKO DJELO U ODGOJNO-OBRAZOVNOM RADU S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	8
3.1. Razvoj vizualno-likovnog mišljenja kod djece rane i predškolske dobi	9
3.2. Receptija likovno-umjetničkog djela u radu s djecom	12
3.3. Posjet muzejima i galerijama kao način upoznavanja djece s umjetnošću	16
3.4. Likovno-umjetničko djelo kao poticaj za aktivnosti u radu s djecom.....	18
4. ULOGA ODGOJITELJA U KOMUNIKACIJI IZMEĐU DJETETA I LIKOVNO-UMJETNIČKOG DJELA	20
4.1. Kompetencije odgojitelja	22
4.2. Načini interakcije odgojitelja s djecom tijekom izvođenja likovnih aktivnosti	24
5. PRIMJERI DOBRE PRAKSE.....	26
6. ZAKLJUČAK	32
7. LITERATURA	34

1. UVOD

Važnosti likovne umjetnosti i likovnog odgoja u razvoju djece od najranije dobi ne treba posebno objašnjavati. Brojne su prednosti likovnog odgoja, a među glavnima se ističe poticanje dječje kreativnosti. Dijete svoje misli, osjećaje te maštu izražava od najranije dobi, pomoću raznih likovnih medija, kroz igru, opažajući ljude te zvukove iz okoline i sl. Upoznavanjem djeteta s umjetničkim djelom potiče se usvajanje i razumijevanje likovnog jezika te razvijanje estetskog senzibiliteta.

Za razvoj dječje kreativnosti i umjetničkih vještina vrlo je važan utjecaj odgojitelja, budući da oni djeci daju različite motivacijske poticaje, dopuštaju slobodu likovno-umjetničkog izražavanja, te poštuju i uvažavaju njihove interese. Odgojitelj kao ključan motivator u odgojno obrazovnom procesu primarno treba pripremiti i osigurati poticajno okruženje kako bi se djeci omogućilo učenje dodirima, vidom, sluhom i kretanjem. Odgojitelji oblikuju i razvijaju dječju umjetničku sposobnost i utječu na cjelovit razvoj djeteta. Planiranje likovnih aktivnosti nije jednostavan zadatak za odgojitelje, jer istovremeno moraju voditi računa da takvo okruženje bude u skladu s dječjim interesima i psihofizičkim razvojem. Osim toga, iznimno je važno da odgojitelj omogući djeci sudjelovanje u svim fazama tog kreativnog procesa, od planiranja, oblikovanja ideja i stvaranja pa sve do razgovora o njima. Odgojiteljeva intervencija ne smije biti u obliku uputa, već izazova tako da u djetetu pobuđuje interes za daljnje umjetničko istraživanje. Njegova uloga je upoznati dijete s različitim likovno-umjetničkim područjima i tehnikama i omogućiti mu shvaćanje izražajne mogućnosti određenih tehnika, pronaći nove postupke, primijeniti nova sredstva i materijale.

Cilj ovoga rada je analizirati važnost i ulogu umjetničkog djela u razvoju vizualno-likovnog mišljenja djece rane i predškolske dobi. U tom kontekstu najprije se objašnjava uloga umjetnosti s aspekta cjelokupnog razvoja djeteta, a zatim uloga likovne umjetnosti u razvoju djeteta. Također se razmatra u kojoj je mjeri i na koji način u tome važna uloga odgojitelja.

2. ZNAČAJ UMJETNOSTI U KONTEKSTU CJELOVITOG RAZVOJA DJECE

Vrijednost umjetnosti leži u prenošenju poruka likovno-estetske naravi i upravo je vrijednost estetike i stavova prema umjetničkom djelu jedan od osnovnih zadataka likovno-odgojnog područja. Čovjek, a posebice mala djeca, kroz likovne aktivnosti razvijaju svoju maštu, odnosno vizualno prostornu percepciju i inteligenciju. Od najranije dobi pokazuju koliko su osjetljiva na mnoge segmente umjetničkog djela. Istovremeno, susrećući se s umjetnošću, dobivaju estetsko iskustvo jer povezuju percepciju s emocijama i stavovima (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Prema tome, umjetnost je važan aspekt ljudskog života jer pozitivno utječe na komunikacijske i brojne druge (emocionalne, motoričke, komunikacijske) vještine, te gradi osobnost čovjeka i daje mu samopouzdanje.

2.1. Važnost umjetnosti u svakodnevnom životu čovjeka

Svaki umjetnik u svoje umjetničko djelo unosi svoju individualnu osjetljivost koja se očituje u odabiru motiva te načinu oblikovanja, a pored toga umjetničko djelo ponekad može biti pokazatelj intimnih, emocionalnih stanja. Umjetnička djela sadržavaju osobnost umjetnika zajedno s vremenom u kojem je djelo nastalo. Ovisno o određenom vremenskom razdoblju u kojem je umjetnik stvarao, postoje razni stilovi, odnosno umjetnički pravci po kojima se određeno djelo može staviti u kontekst vremenskih, prostornih i socijalnih utjecaja (Herceg i sur., 2010), Kvaliteta umjetničkog djela ovisi o stupnju kreativnosti umjetnika koji je ostvario to likovno djelo. Umjetničko djelo oblikuje se implementacijom likovnih elemenata i njihovih međusobnih odnosa. Osnovni likovni elementi su crta, lik, boja, svjetlina, tekstura te njihovim strukturiranjem dolazi do likovnih odnosa, gdje najmanje dva likovna odnosa grade kompoziciju umjetničkog djela. Oni također stvaraju likovnu strukturu u umjetničkim djelima, kroz veličinu, smjer, simetriju, alternaciju, ritam, red, proporcije, statiku ili dinamiku, kontrast, zlatni rez i sl. Upravo te likovne strukture u složenom odnosu stvaraju kompoziciju (Herceg i sur., 2010).

Kroz umjetnička djela, poznavajući teorijske uvide i analizom načina oblikovanja pojedinih autora, osvješćuju se interesi, kulturno ozračje i način života u razdoblju nastanka određenog umjetničkog djela. Praktičnim vježbama, koristeći likovne materijale, rekonstruiraju se načini

oblikovanja i sadržaji važni za određeno razdoblje. Kroz takav spoj teorije i prakse osvještavaju se razlozi zašto je autor određenog umjetničkog djela u određeno doba, izabrane teme formalno-stilski oblikovao baš na svojstven način, specifičan za to razdoblje (Levačić, 2011).

Umjetnost ponekad zna biti dokumentarna, nekada ne skriva kritiku prema nepravdama koje okružuju čovjeka. Jednako tako zna biti i u doticaju s religijama ili ideologijama, ona je ukrasna te može biti u funkciji s određenim predmetom ili prostorom. Čovjekova sposobnost izražavanja vlastitih ideja i vjerovanja prisutna je u umjetnosti (Herceg i sur., 2010). Umjetnost je u svakodnevnom životu čovjeka neophodna upravo zato jer se njenom konzumacijom pospješuje razvitak sposobnosti sagledavanja života s različitih perspektiva i sposobnost procjenjivanja iz različitih gledišta (Šarančić, 2014).

Umjetnost u svakodnevnom životu, kao poticajno okruženje, može stimulirati djecu na ostvarivanje vlastitih kreativnih potencijala. Pojačavanjem utjecaja umjetnosti, isticanjem njezine važnosti te integracijom u cjelokupno obrazovanje potiče se apstraktno razmišljanje koje pomaže u stjecanju boljeg uvida u svijet te dublje razumijevanje pojava oko nas (Brajčić, 2015). Umjetnički sadržaji bitna su dimenzija odgojnih utjecaja na cjeloviti razvoj djeteta. Potreba za lijepim vidljiva je već u prvim civilizacijama koje su se umjetnički izražavale ukrašavanjem svojih nastambi. Prepoznavši svoju sposobnost likovnog izražavanja čovjek je još od prapovijesti otkrivao mogućnost prikazivanja svojih misli i razmišljanja putem slika, otkrivši da se slikovni simboli mogu jednako dobro iskoristiti za iskazivanje značenja misli. Tako su umjetnička djela kroz povijest postala impresivne vizualne forme koje u sebi apsorbiraju spoznajne vrijednosti različitih povijesnih razdoblja te se stoga likovna djela smatraju izrazito važnima za proučavanje ljudske kulture (Kuščević, 2015).

Za razliku od drugih proizvoda čovjekove djelatnosti, koji se uglavnom povezuju uz neku praktičnu svrhu, likovna djela mogu svoju svrhu ostvariti u sebi samima, u svojim samostalnim komponentama, te u oživljenom svijetu simbola. Zbog svoje univerzalnosti komunikacije pomoću vizualnih simbola likovna umjetnost u mnogim kulturama, kroz povijest civilizacija diljem svijeta, osim estetske, ima mnogo drugih specifičnih funkcija poput pričanja dramatičnih, ali i pitoresknh ljudskih priča o samome životu što može pomoći u spoznavanju i otkrivanju istine o čovjeku (Kuščević, 2015). Iz navedenog proizlazi da je ljepota još od davnina bitni

kriterij ljudskog vrednovanja i to ne samo određenih predmeta, već i raznih pojava, društvenih odnosa i svega što čovjeka okružuje (Vukasović, 1994).

Jedna od osam temeljnih kompetencija, koje je odredila Europska unija, a obrazovna politika Republike Hrvatske prihvatila, jest kulturna svijest i izražavanje za cjeloživotno obrazovanje. Ključni dokumenti Europskog parlamenta i Vijeća Europe ukazuju da se kulturna svijest i izražavanje odnosi na svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja ideja, iskustva i emocija u području umjetnosti i medija, uključujući glazbu, ples, kazališnu, književnu i vizualnu umjetnost (Županić Benić, 2011). Ulaganje u umjetnost i kulturu doprinosi dobrobiti zajednice. To može biti organizacijom umjetničkih i kulturnih događaja, gdje se zajednica udružuje te samim time i jača, privlači se interes stanovnika i posjetitelja te se na taj način poboljšavaju socijalni odnosi u zajednici (Šarančić, 2014). Osim toga, opće je poznato da umjetnost doprinosi oblikovanju različitih humanističkih znanosti. Naime, upravo takve znanosti bave se poviješću, kretanjima, ulogama i drugim različitim umjetnostima koje percipiraju značenje umjetnosti za pojedinca i društvo. Isto tako se i kulturni studiji oslanjaju upravo na umjetnost da bi odgovorili na ideološka i tradicijska pitanja (Mathis, 2015).

Moglo bi se reći da umjetnost proširuje koncept pismenosti u obrazovanju na različite načine. Ona proširuje čovjekove stavove u pogledu kako razumije svijet oko sebe i kako s njime komunicira. Uloga umjetnosti postaje zapravo presudna u izgradnji znanja i razumijevanju društvenog i kulturnog konteksta koji oblikuje opseg ljudskog znanja. Zbog toga Malpas (2013: 67) tvrdi: „Samo odbijanjem razdvajanja umjetničkoga izraza od drugih formi društvene i kulturne interakcije, ističu novohistoristi, umjetnost ili književnost mogu postati smislenima i važnima za sve nas“.

2.2. Umjetnost u integriranom predškolskom kurikulumu

Djeca doživljavaju svijet oko sebe na drugačiji način od odraslih; neopterećenost naučenim znanjima omogućuje im da percipiraju raznolikost zanimljivih svojstva njihove prirodne okoline. Takva okolina koja nudi širok spektar oblika, boja, mirisa, okusa, taktilnih i ostalih senzornih podražaja i informacija savršena je baza za mnogo sadržajnije, cjelovitije i bogatije doživljavanje

svijeta oko sebe te upravo takvo bogatstvo doživljaja dijete interpretira i izražava na različite načine i kroz različite oblike ekspresije (Slunjski, 2008).

Prema Šagud (2015) Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje ističe važnost djetetove inherentne potrebe za kontinuiranim aktivnim istraživanjem i otkrivanjem neposredne okoline. Dijete ima potrebu za razumijevanjem i kritičkim promišljanjem, pronalaženjem jedinstvenih rješenja i otkrivanjem divergentnih perspektiva. Kako bi se kreativni potencijal djeteta mogao razviti, važna je kvaliteta aktivnosti u kojoj sudjeluje, što uključuje i prirodu odnosa djece međusobno te djece i odgojitelja koji sudjeluju u aktivnom i angažiranom procesu. Način zadržavanja i daljnjeg razvijanja kreativnosti leži u prepoznavanju, podržavanju i poticanju situacija u kojima do izražaja dolazi dječja kreativnost (Lešin, 2022).

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) prepoznaje i definira kreativnost kao odgojnu vrijednost koja predstavlja osnovu razvoja djeteta u inicijativnu i inovativnu osobu koja je u stanju prepoznati, pronalaziti i pokrenuti originalne pristupe u rješavanju različitih problema. Svaka aktivnost djeteta počinje od doživljaja pa se razvija preko stvaralačkog izražavanja do dječje spoznaje. Načine na koje će odgojitelji ostvariti te aktivnosti određuje njihova iznimna kreativnost te poznavanje i prihvaćanje individualnosti svakog djeteta. (Lešin, 2022).

Različitim aktivnostima s umjetničko-kreativnim sadržajima razvijaju se kreativnost i inovativnost djece, kao i emocionalna inteligencija. Suvremene teorije odgoja i obrazovanja u ranoj i predškolskoj dobi sve više ističu oblikovanje kvalitetnog poticajnog materijalnog okruženja što podrazumijeva dostupnost raznolikog pribora i materijala za likovno stvaralaštvo. Jakubin (1990) smatra da likovni jezik ima svoj racionalni dio koji se može naučiti i usvojiti, dok se drugi dio ne može racionalno u potpunosti spoznati nego se spoznaje intuicijom i doživljajem, dio u kojem likovni jezik nadilazi samog sebe kao takvog u nizu pojedinosti te prerasta u jezik umjetnosti. Likovne aktivnosti razvijaju finu motoriku i percepciju kod djece, estetski senzibilitet, maštu i vizualnu memoriju te potiču na istraživanje i eksperimentiranje. Šimrak (2011) navodi kako znanstvena istraživanja kontinuirano dokazuju da rano bavljenje likovnim aktivnostima općenito poboljšava različite aspekte razvoja, potiče usredotočenost, opušta cijeli organizam, rješavanje problema, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja, razvoj divergentnog mišljenja i kreativnosti.

Bitnu ulogu u razvoju kreativnosti i umjetničkog senzibiliteta ima i centar likovnih aktivnosti u odgojno-obrazovnoj ustanovi, koji treba biti promišljeno organiziran i opremljen, osiguravajući slobodu izbora raznovrsnih materijala za izražavanje vlastite kreativnosti i mašte. Poticajno okruženje motivira djecu za istraživanje i kreativno stvaranje u skladu s vlastitim interesima i sposobnostima. Kvalitetna opremljenost centra podrazumijeva strukturiranost i pedagoški red te dostupnost različitog likovnog pribora i materijala koji djeci omogućuju neverbalno izražavanje svojih emocija i razmišljanja putem istraživanja i primjenom različitih likovnih tehnika (Lešin, 2022).

U integriranom predškolskom kurikulumu ističe se potreba poticanja otvorenog uma kod djece unutar okruženja koje ih potiče na istraživanje i izražavanje svojih ideja, otkrivanja drugačijih mogućnosti, novog pogleda na stvari i novog razumijevanja svijeta te sebe samih. Takvo okruženje motivira djecu da otvoreno iznose svoje pretpostavke, postavljaju pitanja te propitkuju postojeće „neosporne“ istine kako bi zajednički stvorili nove. Vrtić, kao takav ohrabruje otvorenost za novitete, odvažnost za istraživanje i preuzimanje rizika, kritičko promišljanje te propitkivanje postojećih i razvoj novih stvarnosti i novih istina (Slunjski, 2008). Prema Unescovim Smjernicama za umjetnički odgoj (2006) s umjetnošću djecu treba postupno upozavati putem umjetničkih praksi te iskustva i kao vrijednost naglasiti ne samo rezultat već i puno značajniji procesa koji mu prethodi (Lešin, 2022).

Pored naprijed navedenoga, u integriranom kurikulumu naglašava se važnost uloge odgojitelja od kojeg se očekuje da prepozna prirodnu kreativnost djeteta i da ju tijekom odgojno-obrazovnog procesa uvažava, njeguje i potiče. Neke studije ovdje ističu važnost istraživanja u umjetnosti koje predstavlja iskustveno učenje, koje je kao takvo najbolji način usvajanja novih pojmova u radnoj i predškolskoj dobi.

U alternativnim koncepcijama odgoja i obrazovanja posvećuje se posebna pažnja umjetničkom odgoju. Jedna od tih koncepcija je Reggio pedagogija, a ostale su, također poznate pedagogije, Montessori, Agazzi i Waldorf. U kontekstu tih koncepcija umjetničko izražavanje i stvaranje smatra se bitnom sastavnicom utjecala na sveobuhvatan razvoj djeteta rane i predškolske dobi. Temeljni je zahtjev omogućiti djetetu samostalno stvaranje tako da ono može slobodno prikazati svoj unutarnji svijet. Navedeno se može postići ako se djetetu osigura vrijeme i prostor, tako da se ono kroz različite oblike likovne umjetnosti upozna s likovnim tehnikama i materijalima uz

pomoć kojih će usvojiti likovne vještine. U predškolskoj dobi djetetu se treba omogućiti da kroz igru eksperimentira i u likovnim aktivnostima. Umjetnost i igra nisu strane aktivnosti djetetu. Djetetovi oblici izražavanja kroz umjetnost nisu daleko od igre (primjerice igre riječima, ritmovima, glasovima...). Pored toga, dijete izražava težnju za stvaranjem zamišljenog svijeta kako bi se tako pouzdanije uvjerilo u pravila/zakone stvarnog svijeta, a što samo po sebi u igri osnažuje u djetetu osjećaj stvarnosti. (Mendeš, Ivon i Pivac, 2012). Na primjer, u Reggio pedagogiji naglašava se uvažavanje različitih interesa i sposobnosti djece tako da se kroz različite vrste umjetničkih disciplina nastoji ostvariti njihov puni potencijal. Upravo je intencija kurikuluma isticati važnost razumijevanja kreativnosti djeteta i njegovih različitih ekspresija u korespondenciji s razvijenošću kompetencija odgojitelja koji i sam stječe umjetničko iskustvo u radu s djecom (Slunjski, 2014).

3. LIKOVNO-UMJETNIČKO DJELO U ODGOJNO-OBRAZOVNOM RADU S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Umjetnička djela su dostupna svakom promatraču no samo likovno senzibilizirana osoba s visokim stupnjem likovne kulture i likovnog iskustva može u potpunosti doživjeti određene umjetničke vrijednosti te time obogatiti sebe duhovno i estetski. Cilj promatranja umjetničkog djela je senzibilizacija na određene likovno-umjetničke i ostale vrijednosti čime se gradi kvalitetnija osobnost te sama kvaliteta života općenito (Herceg i sur., 2010). Zato je upravo umjetničko djelo važno u odgojno obrazovnom radu, jer osim prakse i teorije, ono objedinjuje likovni jezik s likovnim sadržajima i društveno-kulturne sadržaje s njihovim značenjima (Levačić, 2011). Likovno djelo nam u radu može poslužiti kao motivacija za likovno izražavanje i stvaranje. Promatranjem likovnog djela djeca mogu usvojiti likovne vrijednosti i prepoznati osnovne likovno-jezične strukture (Petrač, 2015). Odgoj za i kroz umjetnost, uključivanjem djece u umjetničke procese, uz istodobno implementiranje elemenata njihove vlastite kulture u odgoju i obrazovanju, razvija u svakom djetetu bogatu imaginaciju, emocionalnu inteligenciju, smisao za stvaralaštvo i inicijativu, razvija samostalnost, slobodu mišljenja i djelovanja te potiče kognitivni razvitak i razvija sposobnost kritičkog mišljenja, te se takvim odgojem odgovara potrebama modernih društava u kojima živimo (Brajčić, 2013).

Na svjetskoj konferenciji o umjetničkom odgoju, 2006. godine, u UNESCO-vim smjernicama za umjetnički odgoj navodi se kako se likovni odgoj ostvaruje kroz tri komplementarna pedagoška pravca, a to su: proučavanje umjetničkih djela, izravan susret s umjetničkim djelima (kroz knjige, izložbe i filmove) te sudjelovanjem u umjetničkom stvaranju. Također se naglašavaju tri dimenzije likovnog odgoja: prva je da djeca stječu spoznaje kroz interakciju s umjetničkim djelom ili izvedbom, s umjetnikom i sa svojim odgojiteljem, zatim da djeca razvijaju spoznaje kroz vlastitu umjetničku praksu te da stječu spoznaje istraživanjem i proučavanjem (nekih umjetničkih oblika te odnosa umjetnosti i povijesti) (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, 2006).

Umjetnička djela koja se upotrebljavaju u radu s djecom moraju biti na dovoljno visokoj razini kvalitete odnosno didaktički adekvatna različitim stupnjevima odgoja, a sadržaj treba biti

prikladan dobi djeteta (Brajčić, 2013). Prikaz kvalitetne reprodukcije odabranog umjetničkog djela u radu s djecom nužna je pri analizi promatranja određenih likovnih problema kako se djeca ne bi zadovoljila razinom shematskog opažaja. Analitičkim promatranjem te savladavanjem određenih vizualnih problema stvara se veći broj fiksacija te se tako razvija količina opažaja koja dovodi do osjetljivosti za finije promjene, za razliku od nekultiviranog pogleda kojemu su i grube vizualne senzacije dovoljne. Odgojitelj bi zato trebao u svakoj prilici koja mu se pruža stimulirati analitičko gledanje kako bi se vizualnom kvalitetom reagiralo na neizbježnu vizualnu ne-kvalitetu (Grgurić i Jakubin, 1996).

3.1. Razvoj vizualno-likovnog mišljenja kod djece rane i predškolske dobi

Razvoj vizualno-likovnog mišljenja kod djece rane i predškolske dobi potječe od spontanog, neposrednog vizualnog doživljaja svijeta te se oblikuje kroz iskustvena osmišljavanja, sve do formiranja složenijih likovnih pojmova (Šarančić, 2014). Uključivanjem djece u svijet vizualnog (u likovnu kulturu) aktivira se primjerena likovna senzibilnost djeteta, potrebna kako za shvaćanje umjetničkog djela, tako i za shvaćanje značenja vizualno-likovnih poruka koje danas sve više postaju univerzalno sredstvo komunikacije (Kuščević, 2015). Dobar poticaj za razvoj senzibilnosti prema umjetnosti i budućim likovno-estetskim doživljajima predstavljaju slikovnice i ilustracije za djecu, originali i reprodukcije slikarskih, grafičkih, kiparskih i arhitektonskih djela, određeni kvalitetni sadržaji na televiziji, likovno oblikovani predmeti svakodnevnog upotrebe, likovne pojave u prirodi te kultura stanovanja i odijevanja (Grgurić i Jakubin, 1996).

Svakodnevno opažanje predmeta i okoline oko nas, pojmovno gledanje, odvija se mehanički i automatski te služi kako bi se prepoznao određeni predmet, njegovo značenje i svrha. Pojmovi gledanje, viđenje i opažanje naizgled se čine istog značenja a katkad se i koriste kao sinonimi, no prepoznavanje razlika u njihovom značenju je neophodna za daljnji rad s umjetnošću. Proces ovladavanja pogleda prema nečemu naziva se gledanje, kojim se naglasak stavlja na aktivnost kao pretpostavku za viđenje. S druge strane, viđenjem se naglašava posljedica te aktivnosti. Opažanje implicira aktivnost primanja osjetilom vida, ali i uočavanje umom i/ili osjetilima, shvaćanje, osvještavanje ili otkrivanje čega. Stoga se može zaključiti da vizualna percepcija nije samo osjetilno iskustvo već i kognitivna aktivnost prilikom koje vizualno iskustvo dobiva

značenje. Ona podrazumijeva istovremeno vizualno podraživanje oka te obradu senzornih signala u mozgu. Potaknut ljudskom aktivnošću i okruženjem mozak stvara nove sinapse koje doprinose boljoj komunikaciji među moždanim stanicama te se samim time razvijaju mogućnosti stvaranja novih ideja. S obzirom na to da 90% neuralnog rasta završava do šeste godine života pri čemu sinaptičke veze koje se ne koriste odumiru, a jačaju se sinaptičke veze koje se upotrebljavaju, djetinjstvo je pogodan period u kojem je moguće intenzivno utjecati na broj sinaptičkih veza i razvoj kreativnog i kritičkog mišljenja (Šarančić, 2014).

Prethodno opisanim međudjelovanjem oka i mozga u vizualnoj percepciji dolazi do vizualne kognicije koja sadrži tri razine opažajno-kognitivnih procesa. Kod prve razine, vizualne informacije iz fizičkog svijeta u mozgu se procesuiraju u obliku glavnih formi, boja, linija i kontrasta. Zatim se te informacije organiziraju u složenije strukture poput osnovne kompozicije scene, a što postaje temelj procesiranja višeg stupnja. Kod posljednje razine pridružuju se prijašnja znanja i iskustva iz dugoročnog pamćenja koja oblikuju konačno značenje. Današnja djeca su previše izložena umjetnim načinima stimulacije percepcije koji nude uzbuđenja bez značenja i vrijednosti. Neuvježbano oko uspijeva uloviti samo grube i nagle promjene, dok uvježbano oko može razlikovati vrlo fine nijanse. Upravo zato bi se razvitak vizualne percepcije trebao njegovati osviješteno i usmjereno. Kako bi razvijali vizualnu percepciju, pažnju treba usmjeriti kroz odabir kvalitetnog sadržaja. Odgojem pažnje dolazi do jedinstva intelektualnog i intuitivnog, vježbaju se kognitivni procesi višeg reda, proširuju granice iskustva, postiže se dublje razumijevanje pojava i njeguje čovjekova stvaralačka snaga (Šarančić, 2014).

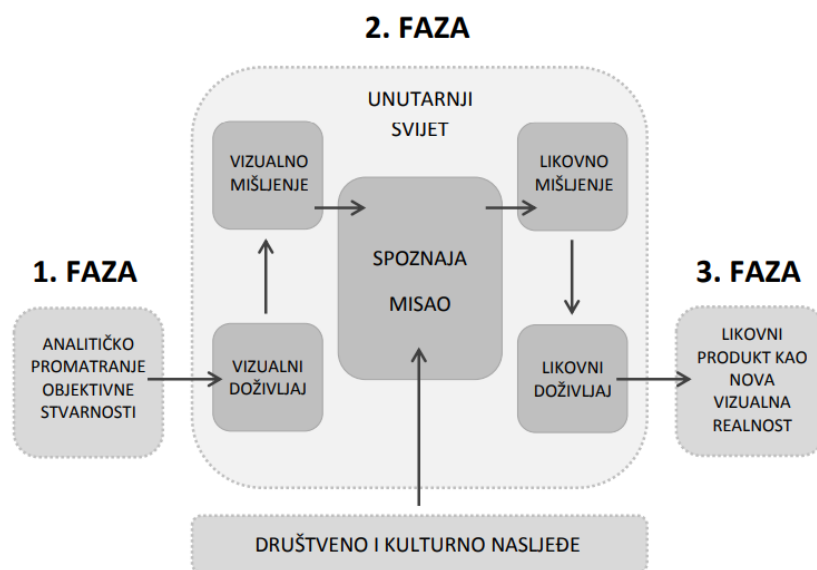
Kako bi djeca mogla prepoznati vizualni sadržaj, prilikom kojeg bi stvorili vlastiti vizualni doživljaj popraćen svojstvenim vizualnim mišljenjem, važno je razvijati vizualni jezik pomoću kojeg se formiraju nove komponente koje su nužne za daljnji proces razvitka likovnog mišljenja te u konačnici likovnog doživljaja. Razvoj vizualno-likovnog mišljenja odnosi se na postupno osvještavanje likovnih zakonitosti kroz primjenu likovnih i kompozicijskih elemenata i načela te motiva likovnog oblikovanja. To se postiže usmjeravanjem djece prilikom gledanja oblika, boja te sveukupnih likovnih pojava kroz umjetnička djela (Grgurić i Jakubin, 1996).

Nadalje treba pojasniti razliku između vizualnog i likovnog. Vizualno mišljenje razvija se kod nesvjesnog i neposrednog vizualnog iskustva, te se nadograđuje kroz elaborirano vizualno iskustvo koje se naziva likovno mišljenje. Kod vizualnog mišljenja dolazi do spontanog usvajanja

u toku samostalnog osobnog promatranja okoline, dok se kod likovnog mišljenja razvija osvještavanje vlastitog vizualnog procesa, ovladavanje procesa ponovnog kreiranja stvarnosti te učenje postojećih likovnih stilova. Uvjet za preoblikovanje vizualnog u likovno mišljenje je subjektivna percepcija vanjskog svijeta. Na likovno mišljenje u odnosu na vizualno mišljenje može se gledati kao na mišljenje „više“ razine. Primjenom likovnih materijala uz likovne doživljaje nastaje likovni govor te se likovnim jezikom dalje izražava kroz crteže, slike, skulpture i druge tome slične oblike (Grgurić i Jakubin, 1996).

Kao što se vidi iz Slike 1. razvoj likovnog mišljenja kod djece predstavlja interakciju unutarnjeg doživljaja vanjskog svijeta i preoblikovanja tog doživljaja u konkretan umjetnički čin. Drugim riječima, Slika 1 pokazuje da proces razvoja likovnog mišljenja kod djece najprije započinje analitičkim promatranjem objektivne stvarnosti u odnosu na umjetničko djelo. Dijete prvo doživljava, a zatim to što je doživjelo transformira u svojoj svijesti stvarajući novu percepciju (transformacija objekta posredstvom subjekta). Vidljivo je da jedna faza proizlazi iz druge. Istovremeno se niti jedna faza ne može preskočiti. Vizualni doživljaj se pretvara u vizualno mišljenje te se tako dolazi do spoznaje. Ta spoznaja ili misao uvjetuje nastanak likovnog mišljenja i likovnog doživljaja. Iz njih nadalje proizlazi konkretan likovni produkt (Grgurić i Jakubin, 1996).

Slika 1: Faze razvoja vizualno likovnog mišljenja

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: EDUCA.

Gledati svijet onako kako se prikazuje u svakodnevnom životu nije istovjetno gledanju svijeta s olovkom u ruci. Na to ukazuje i Valery (1955) koji smatra da je velika razlika gledati nešto bez olovke u ruci i gledati kada to crta, čime i onaj posve običan predmet postaje drugačijim. Stoga je likovna kultura u odgojno-obrazovnom procesu ključna jer je svaki likovno-pojmovni i likovno-govorni sustav, sastavni dio izražavanja djece.

3.2. Recepcija likovno-umjetničkog djela u radu s djecom

Likovni odgoj predstavlja sinergiju razvoja likovnog izraza djeteta i razumijevanja likovno-umjetničkog stvaralaštva. U odgojno-obrazovnoj praksi likovnog odgoja je, osim poticanja kreativnosti i likovnog izražavanja, esencijalan segment i susret djece s umjetničkim djelima te njihov doživljaj tih djela. Dijete u svom okruženju od rođenja detektira razne kvalitetne ili nekvalitetne vizualne elemente te na taj način razvija vlastitu percepciju. Upravo zbog toga jedna od svrha likovnog odgoja jest pružanje alternative nekvalitetnim vizualnim elementima. Ukoliko je moguće, poželjno je u likovni odgoj uključiti i originalna umjetnička djela ili reprodukcije provjerenog umjetničkog djela (Grgurić i Jakubin, 1996). Umjetnička djela kao otvorena te dinamički promjenjiva stvarnost s vlastitim kontinuitetom i identitetom traže svoga tumača. Razlog za to leži u činjenici da umjetničko djelo kao teži dvosmjernoj komunikaciji, što znači da bi se djeca u odgojno-obrazovnom radu trebala osposobiti za komunikaciju s likovnim djelima koja nisu načelno stvorena za njih (Kuščević, 2015).

Iako dijete kao likovno needuciran promatrač ne poznaje likovni jezik kojim govori umjetničko djelo, niti još shvaća da umjetnički vrijedno djelo implicira jedinstvo sadržaja i forme, umjetničko djelo u djetetu potiče estetski doživljaj. Kako bi se umjetničko djelo moglo analizirati i razumjeti, nužnost komunikacije s djecom je neizbježna jer pridonosi osvještavanju i usvajanju likovnog jezika, znakova i simbola vizualne komunikacije te tako u djeci pobuđuje estetske vrijednosti, potiče pozitivan stav prema kulturi i umjetnosti. Autorica Kuščević (2015) navodi kako dijete već u vrtiću može spontano realizirati operacije onakve kakve izvršavaju i sami profesionalni likovni kritičari (nasumično opisivanje, analiziranje, interpretiranje i prosuđivanje). Kroz komunikaciju s umjetničkim djelom, koja se temelji na kulturi opažanja, promatranja,

doživljavanja, promišljanja i interpretiranja doživljenih sadržaja, postiže se u odgojno-obrazovnom radu prihvaćanje tih djela od strane djece.

Promatrati, doživjeti i razumjeti umjetničko djelo pogotovo u današnjici gdje umjetničko djelo sadrži obilje vizualno-likovnih poruka nije jednostavno (Kušević, 2015). Stoga je uloga likovnog odgoja implementacija djece u svijet umjetnosti, a odgojno-obrazovna vrijednost likovnog odgoja ostvaruje se promatranjem umjetničkih djela te neposrednim stvaralačkim radom djece (Brajčić, 2013).

Sposobnosti koje se razvijaju kod djece tijekom likovnog izražavanja dijele se na (Herceg i sur., 2010):

1. vizualne, opažajne sposobnosti (kvantitativne - točno opažanje, kvalitativne - osjetljivo opažanje),
2. intelektualne sposobnosti (kvantitativne - vizualno pamćenje, kvalitativne-likovno-kreativno mišljenje),
3. emocionalne procese (kvantitativne - mašta, kvalitativne -emocionalni stav) i
4. motoričke sposobnosti (kvantitativne - spretnost, tehnička vještina, kvalitativne - motorička osjetljivost, senzibilitet)

Recepcija likovno-umjetničkog djela usmjerena je prema dobivanju jasne percepcije istog, odnosno uočavanja likovno-umjetničkog djela svim osjetilima te je nužna za poticanje estetskog iskustva. Tijekom recepcije, dijete doživljava unutarnje reakcije koje su vezane trenutnim promatranjem umjetničkog djela, odnosno doživljava refleksiju doživljenog te oslobađa osjećaje verbaliziranjem doživljenog. Recepcija umjetničkog djela podrazumijeva uključivanje sposobnosti svjesnih i racionalnih, kao i emocionalnih i spontanijih komponenti. Emocionalna reakcija u percepciji djela nastaje pri kontaktu s umjetničkim djelom, rezultat je pojedinačnih faktora kod svakog djeteta i vodi od vizualnog iskustva do vizualnog razmišljanja. Likovno razmišljanje koje vodi do likovnog iskustva služi kao osnova za likovnu reakciju (Zupančić i Duh, 2009).

Proučavanjem umjetničkih djela, s jedne strane, te kontrasta vlastitog likovnog stvaralaštva, s druge strane, ostvaruje se razvoj vizualnog i likovnog afiniteta te estetskog odgoja (Herceg i sur.,

2010). Bez kreativnog iskustva dijete vjerojatno neće moći shvatiti određene osjetljive kvalitete umjetničkog djela, snagu i suptilnost njegovih formalnih odnosa. No, bez proučavanja umjetničkih djela ne može niti postojati svijest o umjetničkoj vrijednosti. Proces upoznavanja umjetnosti u odgojno obrazovnoj ustanovi, od doticaja sa svjetskim značajnim umjetničkim djelima, preko posjeta galerijama, muzejima, prvobitno bi se trebao sastojati od pripreme djece kako se kritički odnositi prema radu drugih (Balić Šimrak i sur., 2010).

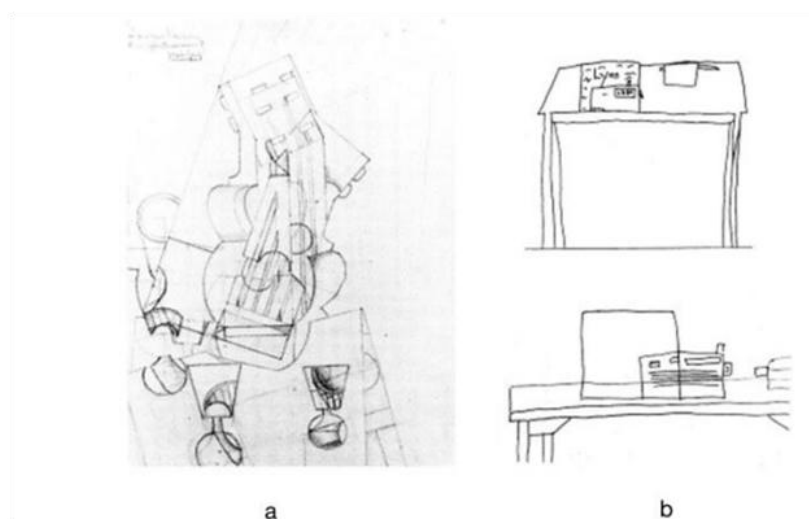
Svako umjetničko djelo sastoji se od više slojeva te sadržava brojne poruke. Na prvi pogled umjetničkog djela, promatrač stječe poseban doživljaj popraćen osjećanjem. Međutim daljnjom analizom djela po njegovim slojevima može se ustvrditi da svaki sloj prenosi odgovarajuću poruku. Osjećaji nastali promatranjem jednog umjetničkog djela mogu se povezati s osjećajima nastalim promatranjem drugog umjetničkog djela istog autora. Jednostavnijim riječima to bi značilo da je promatrač sposoban prepoznati sličnosti i razlike između onoga što je već vidio s onim što trenutno promatra, te tako razvija kompleks doživljaja koji vode k estetskom sudu o tom djelu (Herceg i sur., 2010). Slično tako i djeca razvijaju svoje doživljaje kada promatraju neko umjetničko djelo. No, djeca opažaju svijet na sebi svojstven način te takvu sliku svijeta mogu likovnim izražavanjem prenijeti na papir, platno, kamen i na taj način ostvariti vlastitu kreaciju. Upravo ta dječja istina predstavljanja svijeta kakvog ga vide je ono što njihov doživljaj čini bliskim umjetničkom.

Umjetnička produkcija i recepcija međusobno su uvjetovane, one ovise o komunikaciji između promatrača i umjetničkog djela, emocionalnim faktorima i socijalnoj funkciji, kao i o kulturnoj konstelaciji, što bi značilo da je odnos prema kulturi uvjetovan, odnosno odnos prema likovnoj umjetnosti formira se učenjem (Kuščević, 2015). Umjetničko djelo nudi mogućnost da se djeci približi određeni likovni zadatak, ono svojom slojevitošću doprinosi razvoju iskustva u spoznaji svijeta u kojem se dijete nalazi, te utječe na njegov intelektualni, moralni i estetski razvoj.

O utjecaju dječjeg slikarstva na modernu umjetnost ukazuje Dilmac (2022) u svom istraživanju gdje je nastojao prikazati koliko su zapravo dječje slike slične djelima umjetnika kao što su Gris, Kandinsky, Klee, Cezanne i Chirico, koji spadaju među značajna imena moderne umjetnosti. Za primjer, iz njegovog istraživanja izdvojena je fotografija prikazana na Slici 2. koja prikazuje Grisov rad pod nazivom Gitara (Gitara) nacrtan 1913. godine. U ovom radu stol (ili dio stola – na slici oznaka „a“) se projicira u okomitom i nagnutom položaju, dok se gitara projicira vodoravno

i nagnuto. Drugim riječima, prednji dio gitare prikazan je u svom stvarnom obliku, a bočne strane su dodane ovdje. Prozori se sastoje od mješavine okomite (ortogonalne) projekcije i okomite i nagnute projekcije. Osim ovih, postoje dvije vrste anomalija na crtežu. Na dnu crteža, okvir prozor izgleda kao da je s jedne strane pričvršćen za kraj drugog okvira, dok je s druge strane pričvršćen za liniju (za pretpostaviti je da predstavlja rub sjene tijela gitare). Prikaz apsorpcije je prilično teško dešifrirati, ali postoji nekoliko izuzetaka. Postoje mnoge „lažne“ veze između ruba čaše lijevo i linija koja predstavlja podnožje drugog stakla i rub sjene gitare. Ima ih mnogo anomalije u ovoj prezentaciji, u kojoj su slike superponirane. Dva dječja crteža na desnoj strani Slike 2 također se temelje na mješavini ortogonalnog i vertikalnog nagiba.

Slika 2: Usporedba djela Juana Grisa i crteža 11-godišnjeg djeteta

Izvor: Dilmac, O. (2022). The Relationship Between Modern Art and Children's Painting in The Context of The New Visual Perception. *Research on Education and Psychology*, 6 (2), 172-192., str. 181.

Spomenuti autor ovu situaciju objašnjava fenomenom perceptivne nepromjenjivosti objekta kod djece. Ističe da je to djetetova percepcija i da čak i ako vidi drugačiju verziju objekta, taj objekt je i dalje on sam. On nadalje proučava konstantnost objekta s dva aspekta: postojanost oblika, veličina i veličina, postojanost oblika. U postojanosti oblika, čak i ako ljudi gledaju u stol iz bilo

kojeg kuta znaju da je to stol i percipiraju ga ispravno. S druge strane djeca razvijaju i realiziraju ovaj predmet samo kao rezultat učenja. U takvom procesu kroz predmet dan djetetu ostvaruje se nepromjenjivost objekta. Dijete ga uzima u ruku, okreće i gleda iz svakog kuta s ciljem da ga otkrije. Kad odrasli gledaju stol izdaleka ili blizu, znaju da je još uvijek iste veličine, ali djeca imaju problema s tim. Dijete ne može otkriti promjene kroz percepciju prilagođavanjem slika koje se odražavaju u njegovim očima s različitih udaljenosti, ali zato, kao rezultat učenja, ispravno uočava je li predmet koji mu se približava i udaljava isti ili nije (Dilmac, 2022).

3.3. Posjet muzejima i galerijama kao način upoznavanja djece s umjetnošću

Zašto je važna suradnja odgojno-obrazovnih ustanova s muzejima i galerijama? U svakom djetetu krije se znatiželja i potreba za otkrivanjem i istraživanjem. Kao što boravak u prirodi omogućava djetetu da otkriva u njoj živi, stvoreni svijet, od jednake važnosti je i da tako otkriva i spoznaje ono što stvara čovjek, odnosno da uviđa rezultate ljudske djelatnosti.

Dijete percipira likovno djelo na svoj način, ovisno o svom stupnju intelektualnog razvoja (od konkretnog likovnog mišljenja do apstraktnog). Promatrajući likovno-umjetnička djela dijete otkriva unutarnje svjetove pojedinih stvaratelja i njihovo stvarateljsko viđenje svijeta i pojava, čime nadopunjuje svoje spoznaje. Dijete na umjetničkom djelu može prepoznati misli, osjećaje i ideje oživotvorene likovnim govorom u određenoj likovnoj tehnici. Stoga je neophodno djecu, metodički osmišljeno, provesti u muzej i galeriju kako bi se uspostavio komunikacijski odnos između stvaratelja i primatelja pomoću umjetničkog djela.

Organizacija posjeta galerijama i muzejima je zadaća odgojitelja. Odgojitelj tako potiče likovni razvoj kod djece te na taj način djeca razvijaju naviku posjeta kulturnim ustanovama. Odgojitelj treba biti dobro pripremljen te odabrati prigodne sadržaje i načine uvođenja djece u aktivnost promatranja i analiziranja pojedinih likovnih djela. Prije posjeta muzeju ili galeriji odgojitelj se s djecom priprema na način da prethodno samostalno pogleda izložbu te izabere i metodički razrađuje način na koji će djecu provesti kroz muzejske i galerijske prostore, odabire djela koja će posebno promatrati i analizirati, razmatra što će analizirati (tematski, likovno-jezični ili stilski sadržaj djela), te ostavlja djeci mogućnost da sama odaberu, analitički interpretiraju te likovno izraze spoznato (Petrač, 2015).

Suradnja vrtića s muzejima i galerijama također se može odviti u suradnji s muzejskim pedagogom. Muzejski pedagog dočekuje odgojitelja i djecu te ih provodi kroz muzejski postav metodički osmišljenim vodstvom, primjerenim dobi djece. Djeci se predstavljaju pojednosti vezane uz sam muzej ili galeriju, objašnjavaju se pojmovi poput muzeja, muzejskih izložaka, povijesti samog muzeja i sl. te se analitički intepretira pojedino djelo. Muzejski pedagozi u dogovoru s odgojiteljem mogu organizirati u muzejskom ili galerijskom prostoru susret s umjetnikom ili likovnim pedagogom te kroz taj susret osmišljavaju likovnu radionicu za djecu (Petrač, 2015).

Galerijski pedagozi Charman, Rose i Wilson ističu zanimljiv model razvijen još devedesetih godina 20. stoljeća, a to je model promatranja umjetničkih djela pod nazivom „*Načini modela*“ (izv. *Ways in model*) koji motivira i potiče estetsko učenje djece kroz promatranje i doživljavanje umjetničkih djela. Shvaćanjem bitne uloge koju kreativnost ima u mišljenju i stvaranju, „*Načini modela*“ naglašava četiri pristupa koja kod promatrača razvija dubinu vizualnog iskustva koja je nužna u razumijevanju i interpretaciji umjetničkog djela. „*Načini modela*“ prikazan je kao četiri kruga gdje se u samom središtu nalazi promatrač, jer se osobno propitkivanje smatra nužnim za uspješnost ovakvog pristupa podučavanja. On implicira: *osobni pristup* (promatranje i socijalno iskustvo koje promatrač donosi u interpretacijsko iskustvo), *pristup objektu* (analizira se boja, oblik, površina, tekstura, prostor, materijali, vrijeme koje se prikazuje u umjetničkom djelu), *pristup subjektu* (određuje se opseg, poruka, naslov, žanr i tema umjetničkog djela) te *pristup kontekstu* (utvrđuje se kako je objekt povezan sa stvarnim svijetom) (Brajčić i Šućur, 2019).

Fokus spomenutog modela je istraživačko učenje, u kojem odgojitelj ima sekundarno mjesto u određenoj likovnoj aktivnosti te potiče dječja promišljanja postavljanjem pitanja, a djeci u njihovoj prirodnoj ulozi istraživača nudi da međusobno razmjenjuju znanja. Proces započinje reakcijama djece na likovno djelo koje se temelji na osobnom kontekstu, sjećanjima i asocijacijama, a tek kasnije se umjetničko djelo kreće kritički analizirati. Odgojitelj djeci postavlja pitanja poput: *Koja je tvoja prva reakcija na ovo umjetničko djelo? Zašto to misliš, osjećaš? Kako tvoja razmišljanja utječu na tvoje stavove?* Takav pristup u kojem se umjetnička djela približavaju djeci uključuje i pričanje priča, crtanje i igranje, a navedene aktivnosti omogućuju djeci da slobodno gledaju i komuniciraju o umjetničkom djelu (Brajčić i Šućur, 2019; Kušević, 2015).

3.4. Likovno-umjetničko djelo kao poticaj za aktivnosti u radu s djecom

U suvremenom odgoju i obrazovanju sve se više stavlja fokus na integriranje likovne umjetnosti u suvremene odgojno-obrazovne koncepte jer se smatra da je od iznimne važnosti za kreativni i kognitivni razvoj djece te razvoj njihovih evaluacijskih i komunikacijskih sposobnosti (Kuščević, 2015). Dijete od svoje najranije dobi osjeća i doživljava estetske vrijednosti, te mu upravo zbog toga treba omogućiti što neposredniji kontakt s umjetničkim djelom (Grgurić, Jakubin, 1996).

Umjetničko djelo, osim promatranja i analiziranja, može se upotrijebiti za daljnje dječje likovno izražavanje i stvaranje kao motiv ili izvor motiva. Umjetničko djelo može poticati dječje stvaralaštvo na sljedeće načine (Petrač, 2015):

- umjetničko djelo kao likovno-jezični i tematski citat (nakon promatranja i analiziranja, javlja se zanimanje za likovnim izražavanjem),
- likovno-jezična redefinicija umjetničkog djela (nakon analiziranog djela se redefinira npr, dodavanjem teksture, promjenom boje, slikarskog reljefa umjesto kiparskog...; potiče se samostalno rješavanje likovnih formi koristeći iskustvo i analize);
- umjetničko djelo kao izvor novih motiva (izvor novih motiva odgojitelj može osmisliti sam ili u suradnji s djecom (npr. iz portreta kralja Henrika VIII, izdvajaju se određeni predmeti poput krune ili odjeće i obuće koje djeca slikaju različitim tehnikama);
- kompozicijski i likovni elementi umjetničkog djela kao stimulans za izražavanje i stvaranje (likovnim izrazima prikazuje se ritam, simetrija, kontrast..., istražuju se boje, nijanse i tonalitet boja, slikanje određenim tonovima boje; poticaj kroz apstraktna umjetnička djela);
- osamostaljenje lika iz cjeline (promatranje od detalja prema cjelini; detalj kao novi motiv).

Umjetnička djela, bilo u odgojno-obrazovnoj skupini ili galerijama, ne prikazuju se djeci kako bi ih kopirali, nego kako bi u kontaktu s umjetnošću obogatili njihov estetski razvoj, razvili pozitivan stav prema umjetnosti te ih istovremeno poticati na vlastiti likovni izričaj (Brajčić, 2013). Likovne ekspresije djeteta ne bi se smjele procjenjivati na temelju vanjske sličnosti s

objektom ili problemom koje ono pokušava izraziti jer vrijednost likovnog izraza nije u tome da dijete zna na prepoznatljiv način prikazati drvo ili kuću tako da sliče vanjskom, stvarnom obliku već da u onome što dijete vidi pronade ili otkrije nešto o pojavi i životu drva (Slunjski, 2008).

Kako bi djeca mogla uspostaviti komunikaciju s umjetničkim djelom, nužno je osigurati kvalitetne reprodukcije (Županić Benić, 2011). Kroz upoznavanje kvalitetnih umjetničkih djela djeca će doći do slobodnijeg izražavanja sposobnosti i sklonosti za likovno stvaranje. Umjetnička djela tako postaju sadržajem dječje svijesti i potiču maštovitost za daljnja likovna ostvarenja. Kroz umjetničko djelo djecu se upoznaje sa strukturom likovnog djela, odnosno osnovnim elementima kompozicije (Grgurić, Jakubin, 1996). Pri promatranju umjetničkog djela može se verbalizirati postojanje različitih vrsta crta, oblika, boja, te ostalih likovnih elemenata i njihovih odnosa (Herceg i sur., 2010).

Autorica Kuščević (2015) navodi kako bi se, prema Zupančiču (2006.), prilikom izbora autora i njihovih umjetničkih djela trebalo pripaziti na sljedeće kriterije:

- važnost autora i njegova rada (načelo kvalitete),
- tipičnost autora i njegova rada (tipični predstavnici pojedinih stilova),
- očiglednost radova (ilustracija određenog načina likovnog izražavanja),
- sadržajna primjerenost radova (izbor radova koji nisu prekompleksni i ne zahtijevaju prethodna znanja, a također i nemaju ekstremne prikaze nasilja, golotinje, spolnosti),
- praktično-izvedbena primjerenost djela (izabiremo djela na temelju kojih se osvještava određeni likovni zadatak).

Pri odabiru adekvatnog umjetničkog djela treba razmišljati o načinu na koji će se to djelo obraditi. U tom kontekstu postoje različiti načini obrade djela. Na primjer, mogu se obrađivati samo jedan umjetnik (Pablo Picasso, Leonardo da Vinci...), određena likovno-umjetnička razdoblja (renesansa, romantizam...), određeni motivi (mrtva priroda, portret, životinje), likovna područja ili likovne tehnike (akvarel kao sredstvo izražavanja, materijali za oblikovanje u kiparstvu...) ili neki drugi specifični vidovi likovne umjetnosti (apstraktnost u likovnoj umjetnosti, grafika kroz stoljeća, plakat...) (Zupančič i Duh, 2009).

4. ULOGA ODGOJITELJA U KOMUNIKACIJI IZMEĐU DJETETA I LIKOVNO-UMJETNIČKOG DJELA

Uloga odgojitelja, kakva je bila u prošlosti i kakva je danas, značajno je promijenjena. On nije više u ulozi prenositelja znanja i informacija već ima ulogu poticanja aktivnosti kod djece. Odgojitelj u prvom planu polazi od razumijevanja da su djeca sukreatori te da su time suodgovorni nosioci odgojno-obrazovnog procesa (Zupančić i Duh, 2009). Primarna je uloga odgojitelja da kod djece potiče razvoj kompetencija, novih znanja, vještina, sposobnosti, vrijednosti i stavova (Županić Benić, 2011). Odgojitelj bi u radu s djecom trebao biti spreman i motiviran za otkrivanje prisutnosti umjetnosti, pri čemu sve što dijete okružuje može biti potencijalni poticaj i motivacija za likovno stvaralaštvo. Od njega se traži spremnost za istraživanje umjetnosti s djecom (Balić Šimrak i sur., 2010).

Nadalje, važna uloga odgojitelja je pripremiti poticajno okruženje tako da djeci pruži mogućnost učenja putem osjetila. Iz navedenog proizlazi zahtjev odgojitelju da uključi istraživanje različitim vrstama materijala i predmeta koji će omogućiti djetetu da opaža i doživljava. Takvim planiranjem likovnih umjetnosti radi umjeravanja dječje percepcije odgojitelj može potaknuti znatiželju djeteta. Svakako treba napomenuti da poticaji moraju biti višeslojni i u skladu s interesom i psihofizičkim razvojem djeteta. Pored toga, velika je uloga i samog djeteta, kojemu odgojitelj mora omogućiti aktivno sudjelovanje u svim fazama tog kreativnog procesa, od planiranja, oblikovanja ideja i stvaranja, pa sve do razgovorima o dječjem radu, iskustvu i samom procesu. Potonje navedeno je izuzetno važno i za neophodno ostvarivanje kvalitetne međusobne komunikacije odgojitelja i djeteta (Novaković, 2015).

U osmišljavanju novih aktivnosti odgojitelju pomaže samo promatranje djece u aktivnostima, kroz koje spoznaje njihove interese i mogućnosti. Ipak, odgojiteljeva intervencija ne smije biti unutra u obliku uputa o tome kako dijete treba raditi, već isključivo takva da potiče dječju pozornost i interes za daljnjim istraživanjem. Pomoć u obliku davanje uputa što i kako crtati, slikati ili oblikovati pomoću shema, stavlja dijete u poziciju da dovršava tuđu, odgojiteljevu ideju, a što može dovesti do obeshrabrivanja djeteta u samostalnom radu. S obzirom na to da dijete uživa u samom kreativnom procesu, odgojitelj mora uvažiti njegovu potrebu za bavljenjem

likovnim radom i dati mu dovoljno vremena za samostalni razvoj vlastitih ideja. Iz svega navedenog stoga proizlazi da je uloga odgojitelja upoznati dijete s različitim likovnim tehnikama i omogućiti mu shvaćanje samostalne izražajne mogućnosti pojedinih tehnika, eksperimentiranje, korištenje novih materijala i pronalaženje novih postupaka. Tako odgojitelj istovremeno potiče prirodno i cjelovito učenje djece rane i predškolske dobi (Novaković, 2015).

Jasno je da proučavanje umjetničkih djela pruža djeci mogućnost da razviju svoje kompetencije vezane uz gledanje, mišljenje, slušanje, reagiranje i izražavanje putem umjetnosti. Kako bi se razvoj tih kompetencija kod djece osnažio, odgojitelj treba poticati taj razvoj primjenom adekvatnog odabira primjera umjetničkih djela koja će omogućiti djeci daljnja istraživanja. Njegova je uloga odabrati djela koja će biti primjerena dobi djeteta i takva da omogućuju djeci slobodno iskazivanje dojmova i mišljenja o djelu. U tom smislu odgojitelj bi trebao usmjeravati djecu na uočavanje detalja na umjetničkom djelu i zajedno s djecom o tome raspravljati (Županić Benić, 2011).

U radu s djecom odgojitelj treba vjerovati u ono o čemu govori, a osobito (Stevanović, 2003):

- poticati stvaranje novih ideja
- tražiti pojašnjenja
- reagirati na neobičnosti
- poticati djecu na alternativna rješenja
- dopuštati djeci da sami otkriju rješenja određenog problema
- pokazivati zadovoljstvo prilikom stvaranja, osiguravati situacije za pojedince i grupe kako bi se došlo do iskustva i novih spoznaja,
- ukazivati na ta iskustva
- svojim primjerom afirmirati procese davanja i primanja,
- upućivati na daljnja razmišljanja i traženja novih, neobičnih i originalnih postupaka.

Pored općeg i stručnog znanja koje posjeduje, sposobnosti u načinu odnosa prema djeci i radu, odgojitelj bi trebao posjedovati i njegovati duhovne i etičke vrijednosti, razumjeti dječje

mogućnosti i osjećaje, osigurati osjećaj ljubavi i topline, ohrabrivati djecu u radu, prosuditi u kojoj mjeri i na koji način će se kreirati situacije u kojima će djeci biti omogućen doživljaj radosti kreiranja te njihove uspješnosti. Kvalitetnim odnosom odgojitelja, djece i odgojno-obrazovne prakse, nastaje pozitivna slika o samom odgojitelju kod djece te se tako odgojitelja može percipirati kao suradnika i prijatelja koji ga motivira, potiče i osigurava ugodno provedeno vrijeme u vrtiću (Lučić, 2007).

4.1. Kompetencije odgojitelja

Kako bi likovni odgoj i obrazovanje bili što uspješniji, poželjno je da odgojitelj posjeduje sljedeće osobine: snalažljivost, empatičnost, samopouzdanje, entuzijastičnost, pozitivan stav s dobrim smislom za humor, fleksibilnost u radu, sposobnost stvaranja originalnih ideja, organizacijske vještine te sposobnost adekvatne pripreme za rad s ciljem zadovoljavanja individualnih potreba svakog djeteta (Vizek Vidović i sur., 2003). Herceg i suradnici (2010) za osobne kompetencije odgojitelja ističu još i: inteligenciju, kreativnost i maštovitost, toplinu, komunikativnost, pristupačnost, iskrenost, ljubaznost te poimanje pozitivne slike kako o sebi tako i o drugima. Unutar svoje okoline i okoline odgojno-obrazovne ustanove, odgojitelj bi također trebao pratiti zbivanja unutar javnog i kulturnog života te zahvaljujući svojim kompetencijama osiguravati kvalitetnu organizaciju likovni aktivnosti (Vizek Vidović i sur., 2003).

Od profesionalnih kompetencija odgojitelja među najbitnijima se u nastavku navode one kompetencije koje u svom istraživanju navode Župančić i Hasikić (2022):

- profesionalna znanja o načinima i pristupima učenja, a osobito razumijevanje određenih razvojnih faza i prihvaćanje individualne razlike među djecom (stvaranje konteksta za učenje s uvažavanjem interesa, potreba i osobina svakog pojedinog djeteta + vrednovanje da svako dijete može samostalno učiti i razvijati se);
- profesionalna znanja o ključnim dionicima za stvaranje poticajnog i sigurnog okruženja;
- poučavanje i procjena ishoda ovisi o profesionalnim kompetencijama odgojitelja i razumijevanju sadržaja poučavanja;
- primjena odgovarajućih i učinkovitih strategija poučavanja;

- prepoznavanje potencijala i jakih strana kod djece;
- profesionalne kompetencije u razumijevanju uloge partnerstva s roditeljima;
- biranje strategija odgoja za poticanje suradnje i timskog sudjelovanja u društvenom okruženju;
- fokus na razvoj međusobnog povjerenja u odnosima s djecom, te drugim sudionicima odgoja i obrazovanja.

Pored naprijed navedenih osobnih i profesionalnih kompetencija, od odgojitelja se očekuje da tijekom svojeg cjeloživotnog obrazovanja preispituje i otkriva vlastite implicitne pedagogije, nadopunjava osobne i profesionalne kompetencije s ciljem poboljšanja kvalitete rada u odgojno-obrazovnoj ustanovi (Zupančić i Duh, 2009). Odgojitelj bi trebao kontinuirano nadopunjavati svoja znanja, pa tako i s aspekta likovne umjetnosti, zakonitosti dinamike odnosa likovnih elemenata te zakonitosti integriranosti i sustavnosti te fleksibilnosti likovne umjetnosti. Očekuje se da odgojitelj posjeduje znanja i vještine iz područja likovnog izražavanja, znanja iz teorije oblikovanja, teorije umjetnosti i analize likovnih djela te povijest likovne umjetnosti (Herceg i sur., 2010). Odgojitelj treba biti upoznat s raznovrsnim poticajima i određenim metodama te treba biti sposoban odabrati sadržaj vizualno-likovnog odgoja kako bi razvoj i učenje bilo prilagođeno djetetovim individualnim značajkama i načinima izražavanja. Prvenstveno mora biti likovno obrazovan uz određeni senzibilitet za likovnost (Grgurić, Jakubin, 1996). U likovnom odgoju i obrazovanju potrebno je da odgojitelj poveže svoj logički i kreativni um, razum koji teži konvergentnom i umjetnost iz koje proizlaze divergentne produkcije (Stevanović, 2003).

Kako bi odgojitelj bio osviješten o višestrukim vrijednostima upoznavanja djece s umjetnošću, treba kontinuirano raditi na vlastitoj edukaciji te na osnovi toga u svoj odgojno-obrazovni rad implementirati kulturnu baštinu naroda kojem pripadaju (Kuščević, 2015). Jedna od kompetencija koja se dotiče likovnog odgoja je ta da odgojitelj ima sposobnost za senzibilno vizualno reagiranje na likovne fenomene ovisno o regionalnim osobitostima sredine gdje živi i radi s djecom. Obraćanje pažnje na regionalne osobitosti sredine u kojoj odgojitelj radi s djecom rane i predškolske dobi te uspješna primjena istih u radu s djecom dovodi do razvitka likovne kulture sredine, likovnog vrednovanja i oblikovanja okoline, gradi poštivanje lokalne i nacionalne tradicije te likovne materijalne kulture (Grgurić, Jakubin, 1996).

4.2. Načini interakcije odgojitelja s djecom tijekom izvođenja likovnih aktivnosti

Postoje brojni načini na koje odgojitelj može komunicirati s djecom uslijed izvođenja likovnih aktivnosti. Važno je da odgojitelj izabere metode interakcije kojima će se ostvariti ciljevi likovnog odgoja, ali i općenito ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja. Ovisno o mediju kojeg odgojitelj odabere za interakciju s djecom, ovisi i izbor metoda (Herceg i sur., 2010). Medij je svaki materijal koji djetetu omogućuje materijalizaciju njegove ideje, odnosno svoja vlastita znanja i načine razmišljanja prenosi u vanjski oblik (2D ili 3D). Takvi prijevodi ideja mogu odgojitelju poslužiti kao iznimno vrijedno sredstvo upoznavanja kako djeteta tako i djetetovih procesa koji se događaju u njegovoj svijesti koje inače ne vidimo i teško su dostupni (Slunjski, 2008).

Prema autorima Giudici i Rinaldi u vrtiću je potrebno na mnogostruke načine slušati i razumijeti djecu te dokumentirati njihove iskaze. Strategije razumijevanja djeteta podrazumijevaju i svladavanje nekih specifičnih vještina, poput vještine uspostavljanja različitih modaliteta komunikacije s djetetom. Neki od modaliteta komunikacije, odnosno izražajnih mogućnosti, su verbalni, grafički, glazbeni i gestovni jezik kojima dijete može komunicirati koristeći se odgovarajućim izražajnim medijima (Slunjski, 2008).

Nakon prvobitnog upoznavanja osjetila (vid, opip, njuh) djece sa sredstvima umjetničkog stvaralaštva treba slijediti diskusija odgojitelja s djecom te međusobni razgovor djece (Šarančić, 2014). Odgojitelj kao medijator u komunikaciji s umjetničkim djelom potiče djecu na aktivno sudjelovanje postavljanjem pitanja, uspoređivanjem, prepoznavanjem, prisjećanjem, opisivanjem, objašnjavanjem, otkrivanjem, određivanjem, istraživanjem... Kroz razgovor o umjetničkom djelu možemo analizirati i interpretirati tematske sadržaje umjetničkog djela, primjerice postavljanjem pitanja što sve vidiš na slici, ukoliko slika sadrži lik osobe postaviti pitanja kako bi djeca opisala emociju u liku, opisati tko je tko ili što je što na slici te prepoznati likove, predmete, boje, crte... Također možemo postaviti pitanja prepoznaju li likovnu tehniku, odnosno je li slikano vodenim bojama, temperama, kolažom, flomasterima, bojicama, pastelama... te na kakvoj podlozi je oslikano (papir, platno, staklo, zid, kamen, drvo, glina). Prilikom promatranja i analiziranja umjetničkog djela, odgojitelj s djecom razgovara te ih razgovorom potiče da postavljaju različita pitanja, koja navode djecu da razmišljaju, uspoređuju i istražuju pri čemu djeca vježbaju komunikacijske vještine u vidu slušanja i razgovora s drugom djecom ili odraslima. (Petrač,

2015). Razgovor o već ostvarenim likovnim uradcima od velike je važnosti. Koliko će sam sadržaj biti opsežan te koje nove spoznaje i na kojoj razini će se usvojiti ovisi o interesima djece, zadacima primjenjenim uzrastu te o samoj ostvarenoj razini prethodnih saznanja (Herceg i sur., 2010).

Metoda likovno-estetske komunikacije je jedna od specifičnih likovnih metoda koja omogućuje komunikaciju putem slika, umjetničkih djela te dječjih likovnih radova, te na taj način proširuje likovnu interpretaciju svijeta u kojem živimo. Kod metode istraživanja, također jedne od specifičnih likovnih metoda, postavljaju se problemi u kojima djeca imaju mogućnost izraziti svoju originalnost, kreativne ideje te postupke koji imaju određenu likovnu vrijednost. Metoda kompleksnosti obuhvaća dinamičnu izmjenu poticaja, koja omogućuje djeci kombiniranje i preoblikovanje u nove vrijednosti te metoda autonomnih postupaka kod kojih se svakom djetetu osigurava samostalno rukovođenje poticajima, materijalima te se razvija samostalnost u pronalasku rješenja problema, samostalnost pri odabiru postupka kojim sa obrađuje materijal i sl. (Herceg i sur., 2010).

5. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

U nastavku slijedi prikaz nekih primjera dobre prakse djetetovog promatranja umjetničkih djela te interpretacije istih.

Primjer 1

Slika 3. lijevo prikazuje djelo Petera Paula Rubensa: Portret Susanne Fourment iz 1625. godine, a desno su primjeri kako djeca dobi od 5,5 do 7 godina likovno interpretiraju navedeno djelo. Rubensov portret dame slikan je tehnikom ulja na platnu i prikazuje ženu u bijeloj haljini s crnim beretkom i šeširovom koji joj prekriva kosu. Na izvornom portretu vidljivo je da su ženine ruke prekrížene, a prikaz svjetla i sjene na slici ukazuju da žena sjedi u tami s jakim svjetlom svjetiljke koja obasjava njeno lice. Na slici 3. desno koja prikazuje dječje likovno izražavanje i percepciju navedenog portreta, uočava se da su se djeca više fokusirala općenito na lik žene na portretu bez nekih posebnih detalja. Primjećuju njezinu odjeću (haljina, šešir) i boju odjeće, glavu i ruke žene, a uočljivo je i da su oslikala cjeloviti lik žene, dakle ne samo dio tijela do struka već i njezine noge koje nisu prikazane na izvornom portretu.

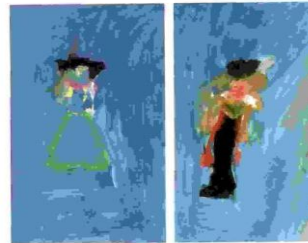
Slika 3: Primjer likovnog izražavanja djece (5,5 do 7 godina) prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela Petera Paula Rubensa

6.3.2. Promatranje i analiza djela Petera Paula Rubensa: *Portret Susanne Fourmont*

Sl. 30 Peter Paul Rubens: *Portret Susanne Fourmont*, 1622, ulje na drvu, 79 x 54 cm

Sl. 31a Sl. 31b
Sl. 31c Sl. 31d
Portret Susanne Fourmont, tempera, nabavi i operisanje, dubine skupine (5,5 - 7 g)

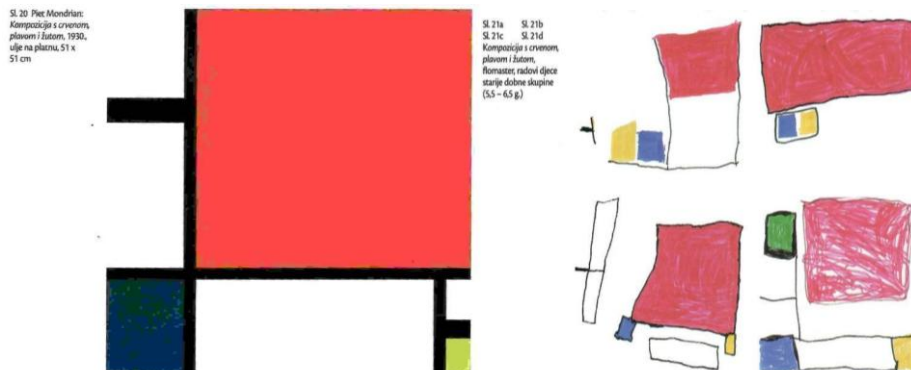

Izvor: Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtičke i školske dobi*. Zagreb: ALFA, str. 25.

Primjer 2

Na slici 4. prikazan je primjer likovnog izražavanja djece dobi 5,5 do 6,5 godina prema poticaju u obliku djela *Pieta Mondriana*. Na izvornoj slici s lijeve strane vidljivo je da se umjetnik koristio toplim bojama (žuta i crvena), hladnima (plava) i akromatskim (crna i bijela). Može se uočiti i da su boje nanese plošno i ravnomjerno na svakom dijelu slike, a crne linije naglašavaju razgraničenja između ploha na slici. Slika je asimetrična i dijeli se na veliki kvadrat koji čini većinu slike na desnoj gornjoj strani i na tri pravokutnika od koji je jedan veći postavljen vodoravno, a dva manja postavljena okomito. Promatranjem dječjeg rada (slika desno) vidljivo je da su djeca imala zadatak flomasterom pokušati prikazati svoju interpretaciju navedenog umjetničkog djela. Prvenstveno se može uočiti da djeca jasno razlikuju oblike prikazane na slici. Ne vide ih jednake veličine, već upravo onako kako je to prikazano na izvornoj slici. Osim veličina, vidljivo je da djeca uočavaju i različitost dugih i kratkih crta. Promatrajući dječje crteže vidljiva je i percepcija toplih, hladnih i akromatskih boja. Djeca su prepoznala da je najveći kvadrat oslikan crvenom bojom, a da su ostali plavi, žuti i bijeli. Ovdje je vidljivo da je jedno dijete koristilo zelenu boju koje nije bilo na izvornoj slici. Linije koje dijele kvadrat i pravokutnike, kao i na slici percipirali su crnom bojom.

Slika 4: Primjer likovnog izražavanja djece (5,5 do 6,5 godina) prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela Pieta Mondriana

Izvor: Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtičke i školske dobi*. Zagreb: ALFA, str. 25.

Primjer 3

Slika 5. prikazuje primjer likovnog izražavanja djece u dobi od 6 do 7 godina prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela u obliku djela Hansa Holbeina nastalog oko 1536. godine. Portret prikazuje britanskog monarha Henrika VIII., a izrađen je tehnikom ulja na drvetu. Monarha se prikazuje kao nekoga moćnog, odlučnog i veličanstvenog. Ruke su mu postavljene u pozi ratnika ili hrvača, a odjeća raskošno ukrašena s istaknutim vezovima i mnogo nakita. Na slici 5. desno prikazana je dječja interpretacija navedenog umjetničkog djela vodenim bojama. Vidljivo je da djeca posebno uočavaju odjeću i boje na odjeći lika sa slike. Posebno se ističe crna i žuta boja na crtežima i to crna kojom je oslikan plašt, a žuta kruna s dodacima drugih toplih boja poput crvene kojom su najviše oslikani ukrasi na kruni i plaštu. Zanimljivo je da djeca pozadinu ove slike vide u plavoj boji, a jedno dijete i u crvenoj. Na sva četiri dječja crteža izraz lica muškarca sa slike je ozbiljan. Na dva crteža ruke su mu položene na struk kao odraz nekoga jakog, moćnog lika, na jednom su položene prema dolje, a na jednom je ruka podignuta u zrak kao da nešto drži ili odmahuje rukom.

Slika 5: Primjer likovnog izražavanja djece (6 do 7 godina) prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela Hansa Holbeina

Izvor: Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodčki pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtičke i školske dobi*. Zagreb: ALFA, str. 25.

Primjer 4

Na slici 6. lijevo vidljivo je da je autor koristio oznake uz pomoć boja u obliku mrlja, kao i različite linije. Slika 6. desno prikazuje crtež četverogodišnje djevojčice. Na crtežu su ruke i noge predstavljene jednom linijom. Može se uočiti da na Kleeovoj slici takve pojedinačne linije predstavljaju ruke i noge. Međutim, umjesto da završi na konture tijela, kao na crtežu četverogodišnje djevojčice, te se linije nastavljaju prema unutrašnjosti djevojačkog tijela, ali im se na taj način mijenja i značenje. Crtež djevojčice je zapravo vrlo jednostavan i pokazuje glavni oblik lika sa slike lijevo – glava, oči, nos, usne, ruke, središnji dio tijela i noge (Dilmac, 2022).

Slika 6: Primjer likovnog izražavanja djeteta (4 godine) prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela Paula Kleea

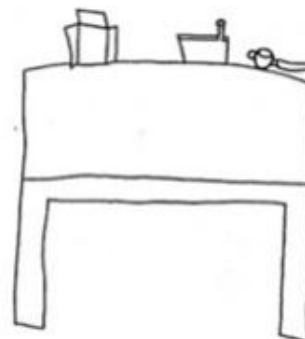

Izvor: Dilmac, O. (2022). The Relationship Between Modern Art and Children's Painting in The Context of The New Visual Perception. *Research on Education and Psychology*, 6 (2), 172-192., str. 184.

Primjer 5

Na Picassovoj slici „Voće na stolu“ iz 1914. godine objekti su prikazani preklapanjem (Slika 7). Na slici lijevo može se uočiti da su različiti predmeti na tanjuru s voćem prikazani tako da oni mogu se vidjeti s određene točke gledišta, bez obzira na njihovu sličnost s predmetima koje predstavljaju. U djetetovom crtežu koji je prikazan s desne strane slike 7. uočljivo je da su predmeti raspoređeni na najudaljenijem rubu stola i u obliku su sklopive kutije. Navedeno potvrđuje da je vanjski svijet vrlo različit za djecu, pa tako i boja, miris, zvuk, svjetlo. Obje slike sadrže mješavine sustava crtanja, pa je tako vidljivo da su plodovi na Picassovoj slici i radio na dječjoj slici prikazani gledano sprijeda, a površine stolova na obje slike su prikazane iz ravnog pogleda. Takva značajka koja se vidi i na dječjim crtežima i na izvornim umjetničkim slikama navela je umjetničke pedagoge tog razdoblja da tvrde kako su djeca prirodno kreativna (Dilmac, 2022).

Slika 7: Primjer likovnog izražavanja djeteta (11 godina) prema poticaju u obliku likovno-umjetničkog djela Pabla Picassa

Izvor: Dilmac, O. (2022). The Relationship Between Modern Art and Children's Painting in The Context of The New Visual Perception. *Research on Education and Psychology*, 6 (2), 172-192., str. 179.

Slijedom navedenog, kad postanu dio sadržaja svijesti djece, umjetnička djela ih stimuliraju na vlastita likovna ostvarenja. Pojam dječje umjetnosti svoje je opravdanje pronašao u fascinaciji modernih umjetnika slikovnim radom djece. Osim toga, naprijed navedeni primjeri pokazuju da se prakse likovnog odgoja temelje na ideji kako dječja kreativnost ima umjetnička svojstva i da se stoga takvi dječji produkti mogu osnovano nazivati dječjom umjetnošću. Jednako tako može se reći da je dijete aktivni prirodni umjetnik kojem treba poticaj, a ne samo formalna poduka. Dječja umjetnost proizlazi iz individualnih i urođenih izvora, slijedom čega se utjecaj odraslih razumijeva kao narušavanje ravnoteže prirodnog razvoja njihova umjetničkog stvaralačkog izražavanja.

6. ZAKLJUČAK

Djeca su prirodno znatiželjna. Ona istražuju, promatraju i oponašaju, pokušavajući shvatiti kako stvari funkcioniraju i kako kontrolirati sebe i svoju okolinu. Ovo neograničeno istraživanje pomaže djeci u stvaranju veza u njihovom mozgu, pomaže im u učenju, a istovremeno je i zabavno. Umjetnost je prirodna aktivnost koja potiče ovu slobodnu igru kod djece. Sloboda manipuliranja različitim materijalima na prirodan način omogućuje djeci istraživanje i eksperimentiranje. Takva umjetnička nastojanja i samostalna istraživanja nisu samo zabavni, već i edukativni jer umjetnost omogućuje prakticiranje širokog spektra vještina koje su korisne ne samo za život, već i za učenje.

Razmišljanje o vizualnim umjetnostima u obrazovanju u ranom djetinjstvu može na prvi dojam može stvarati asocijaciju na sliku djeteta koje stoji za malim kistom u ruci sa žarkom bojom koja se brzo širi po platnu. Ipak, ovaj je rad pokazao da je vizualna umjetnost puno šire od toga. To je bogato područje kroz koje djeca mogu istraživati i predstavljati svoja iskustva, razmišljati i produbljivati svoje kreativno razmišljanje. Kroz likovnu umjetnost djeca uče o simboličkim sustavima predstavljanja i komunikacije.

Ovim radom usmjerava se pozornost na važnost uloge odgojitelja u načinu doživljavanja umjetnosti u ranoj dobi djece. Naime, odgojitelji su ti koji stvaraju okruženje i odlučuju koji su i kada materijali dostupni za vizualnu umjetnost i odlučuju gdje i kada će se djeca baviti vizualnom umjetnošću. Odabir kvalitetnog primjera likovno-umjetničkih djela kao poticaja jedna je od bitnih uloga odgojitelja. Odgojitelj treba birati djela koja su primjerena dobi djece i koja potiču djecu na slobodno iskazivanje dojmova i mišljenja. Odgojitelj kao medijator u komunikaciji s umjetničkim djelom potiče djecu na promatranje i analiziranje umjetničkog djela, razgovorom ih potiče da postavljaju različita pitanja koja navode na razmišljanje, uspoređivanje i istraživanje, što doprinosi vježbanju komunikacijskih vještina. Polazeći od interesa i mogućnosti djece, odgojitelj ih upoznaje s različitim likovnim tehnikama, omogućuje im shvaćanje izražajnih mogućnosti pojedinih tehnika, uporabu novih materijala te pronalaženje novih postupaka izražavanja.

Umjetničko djelo, osim promatranja i analiziranja, može se upotrijebiti kao poticaj za dječje slobodno likovno izražavanje i stvaranje. Umjetnička djela tako postaju sadržajem dječje svijesti i potiču maštovitost za daljnja likovna ostvarenja. Umjetnička djela ne prikazuju se djeci kako bi ih kopirali, nego kako bi u kontaktu s umjetnošću obogatili njihov estetski razvoj, razvili pozitivan stav prema umjetnosti te ih istovremeno poticati na vlastiti likovni izričaj

Ovaj rad je upravo i pokazao da je cilj odgojitelja prvo stvoriti okruženje poštovanja i suradnje s djecom jer jednom kad se djeca istinski osjećaju cijenjenima, uživat će u prilikama da se uključe u razigrano stvaranje umjetnosti i razmjenu umjetničkih iskustava sa svojim odgojiteljima i vršnjacima.

7. LITERATURA

1. Balić Šimrak, A., Šverko, I. i Županić Benić, M. (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju. U: D. Žabčić, A. Balić Šimrak, Lj. Levačić i K. Horvat Blažinović (Ur.), *Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. - 2011.* (str. 51-62). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta; ECNSI - Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
2. Brajčić, M. (2013). *Predškolsko dijete i likovno djelo - Jackson Pollock*. Split: Sveučilište u Splitu; Filozofski fakultet.
3. Brajčić, M. (2015). Umjetnost i obrazovanje. *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu, (6-7)*, 103-126.
4. Brajčić, M. i Šućur, M. (2019). Učestalost upotrebe likovno-umjetničkog djela u nastavi likovne kulture. *Nova prisutnost, 17 (1)*, 59-74.
5. Dilmac, O. (2022). The Relationship Between Modern Art and Children's Painting in The Context of The New Visual Perception. *Research on Education and Psychology, 6 (2)*, 172-192.
6. Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: EDUCA.
7. Herceg, Rončević i Karlavaris (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: ALFA.
8. Kuščević, D. (2015). Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture. *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu, (6-7)*, 43-54.
9. Lešin, G. (2022). *Kreativni odgojitelji; priručnik za odgojitelje*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Levačić, Lj. (2011). Likovna djela - središnja tema istraživanja i nastave na području likovne kulture. U: A. Balić Šimrak (Ur.), *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju: Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. - 2011.* (str. 175-180). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta; ECNSI - Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
11. Lučić, K. (2007). Odgojiteljska profesija u suvremenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. *Odgojne znanosti, 9 (1 (13))*, 151-165.

12. Mathis, J. (2015). Važnost umjetnosti u kulturi: učenje iz dječje književnosti. *Libri et liberi*, 4 (1), 85-102.
13. Malpas, S. (2013). "Historicism." In *Routledge Companion to Critical and Cultural Theory*. 2. izd., New York: Routledge.
14. Mendeš, B., Ivon, H. i Pivac, D. (2012). Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 111-122.
15. Nacionalni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje (2015), Preuzeto s <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=3211> (Pristupljeno 15.11.2022.)
16. Novaković, S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children, *Croatian Journal of Education*, 17 (1), 153-163.
17. Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (2006). Smjernice za umjetnički odgoj. Preuzeto s: http://www.hcdp.hr/wp-content/uploads/2009/09/Smjernice_UNESCO_o_umjetnickom_odgoju_06.pdf (Pristupljeno: 15.11.2022).
18. Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtičke i školske dobi*. Zagreb: ALFA.
19. Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić, zajednica koja uči*. Zagreb: Spektar Media d.o.o.
20. Slunjski, E. (2014). Integrirani umjetnički kurikulum. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20 (76), 5-8.
21. Stevanović, M. (2003). *Nastavnik, odgojitelj, umjetnik*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
22. Šupšakova, B. (2021). Children's drawing as an art scheme for modern art. Preuzeto s: https://www.ocerints.org/intcess21_e-publication/papers/60.pdf (Pristupljeno: 20.06.2023.)
23. Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154 (1-2), 91-104.
24. Valery, P. (1955). *Degas, Ples, Crtež*, Zagreb: Mladost.
25. Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V. i Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP; VERN.
26. Vukasović, A. (1994). *Pedagogija*. Zagreb: Alfa.
27. Zupančić, T. i Duh, M. (2009). *Likovni odgoj i umjetnost Pabla Picassa. Likovno-pedagoški projekt u Dječjem vrtiću Opatija*. Opatija: Dječji vrtić Opatija

28. Županić BeniĆ, M. (2011). Uloga učitelja u komunikaciji djeteta s likovnim djelom. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju. U. A. Balić Šimrak (Ur.), *Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. - 2011.* (str. 144-156). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta; ECNSI - Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
29. Župančić, M. i Hasikić, A. (2022). Kompetencije odgojitelja. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje godina, 5 (9)*, 1-9.